

Des dels ajuntaments per la reserva de biosfera

Xavier CARDONA CAPELLA

Biòleg, tècnic de medi ambient de l'Ajuntament de Ciutadella i membre de la Secció de Ciències Naturals de l'IME

Des de l'Institut Menorquí d'Estudis i l'Observatori Socioambiental de Menorca m'han convidat a exposar la meua visió, com a tècnic de medi ambient d'un ajuntament, a les Jornades sobre els vint-i-cinc anys de la reserva de biosfera de Menorca que duen per títol «Mirant cap al futur».

La meua experiència amb la reserva de biosfera i la seva gestió es remunta a l'any 2002, quan vaig ser tècnic de la recentment creada Oficina de la Reserva de Biosfera del Consell Insular de Menorca dirigida pel Dr. Juan Rita, fins a finals del 2003. Després vaig formar part de l'equip tècnic de l'Observatori Socioambiental de Menorca fins a mitjan 2005 per posteriorment entrar a treballar a l'Ajuntament de Ciutadella com a tècnic de medi ambient, lloc que segueix ocupant avui. Durant tots aquests anys la situació de la gestió ambiental a Menorca ha passat per moments diferents, alguns amb una bona disponibilitat de recursos humans i econòmics, i altres amb carències importants a causa principalment de la crisi econòmica, tot i que l'illa era la mateixa i les seves problemàtiques ambientals eren igual d'importantes en un moment i altre.

De les conclusions de les Jornades sobre el 20è aniversari de la declaració de la reserva de biosfera de Menorca ja podem concloure que les coses no s'havien fet del tot bé durant aquests anys. No s'havia aconseguit una gestió diferent d'altres territoris pel fet de ser reserva de biosfera, i hem constatat que el famós concepte de desenvolupament sostenible s'ha utilitzat per dur a terme projectes sense sentit comú i sense altura de mires; en definitiva, sense pensar en les generacions futures. Ara tenim l'oportunitat, en aquestes jornades, de repensar una vegada més el que hem fet durant aquests anys i de fer una passa més cap a la sostenibilitat, entesa com el desenvolupament que satisfà les necessitats del present sense comprometre les del futur.

Si continuam amb la tendència actual, quina situació es pot preveure per a la reserva de biosfera en els pròxims cinc o deu anys?

Les tendències actuals no són gaire bones en la majoria dels aspectes ambientals. El creixement econòmic sostingut, que no sostenible, du associats uns impactes ambientals negatius intrínsecs que són difícils d'eliminar, i ni les empreses els internalitzen, ni la gestió pública ajuda del tot a la seva solució o mitigació. Tot açò tenint en compte que durant els darrers anys s'han iniciat projectes engrescadors, però que quatre o cinc anys no són suficients per invertir algunes tendències i s'ha de seguir una línia forta, una ruta decidida o un pla d'acció concret durant uns anys més per aconseguir resultats tangibles.

El canvi climàtic ja és aquí i ja no el podem aturar. Segons els experts només podem intentar de mitigar-ne els efectes i adaptar-nos-hi. Les emissions de gasos d'efecte hivernacle derivades del consum d'energia seguiran augmentant si no s'aposta de manera decidida per les energies alternatives, la descarbonització, l'eficiència energètica i la racionalització del consum d'energia. Aquest canvi climàtic ja ha provocat l'aparició de nous problemes ambientals a l'illa, com per exemple el dels afloraments de fitoplàncton (aigües verdes a les platges), molt poc freqüent fa uns anys i bastant generalitzat els darrers estius a causa de les elevades temperatures i la contaminació existent a l'aigua de la mar. Un altre problema que es pot agreujar, si no hi posam remei, és la falta d'aigua, així com la seva mala qualitat. Però, tot i ser un tema clau per a la nostra vida i per a l'activitat econòmica, no li donarem prou importància fins que no sigui un problema greu. El canvi global també du associada l'arribada de noves espècies al·lòctones, algunes d'elles es converteixen en invasores i afecten les espècies autòctones i fins i tot n'hi ha que s'arriben a convertir en plagues. Així mateix, apareixen noves malalties que poden fer desaparèixer espècies i ecosistemes en pocs anys.

La contaminació de la mar, ja sigui a través de plàstics o abocaments incontrolats, també anirà a més, ja que durant molts anys hem utilitzat la mar com un abocador dels nostres residus i ha arribat el moment que ja no pot aguantar més.

Les infraestructures clau per a la gestió ambiental i per mitigar els problemes ambientals de Menorca estaran prest obsoletes per falta de manteniment i d'inversions de millora: estacions depuradores d'aigües residuals, estacions de bombament, xarxa de clavegueram, infraestructures de l'aigua potable, infraestructures per a la gestió dels residus... Fa vint-i-cinc o trenta anys vàrem ser pioners en la implantació d'aquestes infraestructures, però actualment ja no ens serveixen per a la funció que volem que facin.

Els residus seran un altre dels grans problemes del futur, tant els domèstics com altres residus com són les aigües residuals o els industrials o comercials. Continuarà la tendència a augmentar la producció de residus i la seva gestió actual no serà suficient si no es fan passes decidides i dràstiques per canviar les coses. Finalment, els espais naturals de Menorca, un dels pilars pels quals Menorca va ser declarada reserva de biosfera, estaran cada vegada més saturats i degradats. Pel seu gran atractiu i la bona conservació són molts els habitants de l'illa, i sobretot visitants, que els volen visitar i gaudir-ne, i més amb la repercussió que tenen les imatges a les xarxes socials, on una foto o un vídeo pot tenir

centenars de milers d'impactes publicitaris. Si no som capaços de regular la sobrefreqüentació d'alguns espais i gestionar-los com a ecosistemes que són, es degradaran ràpidament i perdran la seva essència i el seu valor, tant patrimonial com turístic.

Proposta d'accions concretes per a dur a terme en els pròxims cinc o deu anys per millorar la situació

En la meua opinió, hem de ser estrictes en la nostra gestió pública i privada com a illa per tal d'aconseguir realment la sostenibilitat, tant les administracions com les empreses o la ciutadania. No podem acceptar actuacions i projectes, ja siguin de gran envergadura o bé petites actuacions, que vagin en contra dels valors de la declaració de Menorca com a reserva de biosfera i posin en perill la disponibilitat de recursos de les generacions futures.

Pel que fa a l'energia, s'ha de produir un canvi de paradigma i avançar cap a la descarbonització de l'economia i el transport; s'han de desenvolupar ràpidament noves instal·lacions d'energies renovables, tant públiques com privades, que els plans generals d'ordenació urbana o les normes subsidiàries i el Pla Territorial Insular han de preveure i incentivar, i s'ha d'apostar fortament per l'eficiència energètica i per una racionalització del consum energètic en general.

Necessitam promoure una mobilitat més sostenible. El transport és una de les principals fonts de consum energètic, i per tant d'emissions de gasos d'efecte hivernacle, de manera que s'ha d'incentivar que la gent es mogui d'una manera més eficient i sostenible, ja sigui pels mitjans de transport que utilitzi com pel disseny i l'ordenació dels nostres pobles i ciutats, que han d'afavorir aquesta mobilitat més respectuosa amb el medi ambient.

S'ha d'apostar, en un termini breu, per la recollida selectiva de residus porta a porta, aplicant incentius fiscals a les persones i les empreses que fan les coses correctament i penalitzacions a les que decideixin no fer-ho de manera correcta. Necessitam legislar per reduir els residus que es generen i per afavorir l'economia circular, intentant que no es produeixin més residus dels necessaris, i que els que es produeixin tinguin el menor impacte possible.

La formació i l'educació són eixos fonamentals per al futur de Menorca. Cal una formació contínua en temes de medi ambient per a tècnics municipals, de qualsevol de les àrees de gestió municipal, i també per als responsables polítics, que normalment cada quatre anys van canviant i no necessàriament han de tenir una formació adequada i coneixements sobre el que és i el que implica la reserva de biosfera. També fa falta formació a les empreses i els treballadors de l'illa sobre aspectes ambientals associats a la seva activitat econòmica. Hem de ser conscients dels efectes de la nostra activitat i de com podem minimitzar aquests efectes negatius. I, finalment, formació i educació sobre la reserva de biosfera i les seves problemàtiques ambientals als centres educatius. Tot el que els ensenyem de joves ja no els ho haurem d'ensenyar d'adults.

Hem d'apostar per una gestió sostenible de l'aigua, tant en la seva extracció com en la seva distribució, incentivar-ne el bon ús i, sobretot, desincentivar el malbaratament

d'aigua. Cal invertir en noves depuradores i en la millora de les actuals per tal que siguin més eficients i respectuoses amb el medi ambient. Hem de deixar de llençar milions de litres d'aigua depurada amb un tractament secundari al mar i s'ha d'incloure el tractament terciari a totes les depuradores, ja sigui per reutilitzar l'aigua depurada com per abocar-la a la mar. També s'han de millorar les xarxes de clavegueram a fi d'evitar pèrdues i s'han d'eliminar les zones d'habitatges sense clavegueram o sense un sistema de recollida.

S'han de gestionar els espais naturals com el que són, ecosistemes naturals, no com a infraestructures turístiques. Platges, boscos, etc., no són infraestructures creades per nosaltres per al gaudi turístic, ja hi eren molt abans que l'home trepitgés aquesta illa, i es van crear i es van mantenir gràcies a uns processos naturals que nosaltres hem modificat o volem modificar. La regulació de l'accés de visitants a alguns espais naturals és inevitable per prevenir-ne la degradació i la pèrdua irreparable de valor. La capacitat de càrrega d'aquests espais s'ha de tenir en compte a l'hora de gestionar-los, igual que es té en compte en un habitatge, en un hotel o dins un autobús. I donar una bona informació als visitants d'aquests espais és molt important, per tal que coneguin per què s'ha de regular l'accés o per què es fa una gestió concreta d'aquell espai natural.

Cal dedicar la recaptació de l'impost per a l'impuls del turisme sostenible a projectes que ens ajudin a resoldre els problemes ambientals que provoca l'activitat turística a Menorca. Qualsevol activitat econòmica hauria d'assumir tots els costos associats, inclosos els ambientals, i està clar que l'arribada de turistes, a part de beneficis econòmics importants, genera uns impactes ambientals associats que nosaltres hem de gestionar (producció i gestió de residus, consum d'aigua, depuradores, freqüentació als espais naturals). Aquest impost, per tant, s'hauria de dedicar a fer el turisme un poc més sostenible, no a crear noves infraestructures turístiques o a rehabilitar edificis. I és necessari donar una bona informació als nostres visitants, per explicar-los correctament on van els seus doblers, a quins projectes es dediquen.

Finalment, cal aconseguir una fiscalitat o unes inversions diferenciades per a Menorca per part del Govern de les Illes Balears, del Govern de l'Estat i de la Unió Europea a fi de dur a terme polítiques ambientals pioneres en la gestió ambiental. Ja que una de les funcions de la reserva de biosfera és ser un laboratori de proves d'aquestes polítiques, sembla lògic que siguin tots els ciutadans de l'Estat els que ens ajudin a finançar-les.

Com es poden implicar els pobles i els municipis en la reserva de biosfera?

Els ajuntaments tenen un paper important en la gestió de molts dels aspectes ambientals que tenen a veure amb la reserva de biosfera de Menorca, i la majoria de les actuacions que poden fer passen per una major formació del personal i dels responsables polítics, per una major despesa en personal especialitzat, per un augment de la inversió en infraestructures clau i per un disseny de les zones urbanes que afavoreixin la sostenibilitat.

Cal millorar la formació en aspectes ambientals i de la reserva de biosfera de tots els responsables polítics i tècnics dels ajuntaments, de qualsevol de les diferents àrees o ser-

veis municipals, per tal d'aconseguir aquesta visió d'illa i que les polítiques que s'impulsin des de l'Administració local tinguin en compte la declaració de Menorca com a reserva de biosfera per la UNESCO.

Així mateix, augmentar la despesa en personal tècnic o especialitzat en diferents àrees permetria dur a terme més projectes i polítiques en favor de la reserva de biosfera. Actualment, el dia a dia no permet als ajuntaments planificar les actuacions que cal fer ni emprendre nous projectes engrescador o innovadors, ja que en general els falta temps per gestionar el dia a dia i els projectes actuals.

També s'hauria d'augmentar la despesa en vigilància, inspecció i sanció. Els ajuntaments aproven ordenances municipals o han de fer complir normatives autonòmiques i estatals, però no disposen de prou personal per vigilar si es compleixen o no. La majoria dels ciutadans i les empreses compleixen les ordenances; però fa falta personal per controlar els infractors i per tramitar les corresponents sancions fins a aconseguir que no es produeixin incompliments.

Cal augmentar la despesa en manteniment d'infraestructures clau per a la gestió de l'aigua, el clavegueram, els residus i l'energia. Moltes d'aquestes infraestructures municipals estan obsoletes i només s'arreglen quan deixen de funcionar o provoquen problemes greus, com per exemple el clavegueram. És important augmentar, doncs, la inversió en noves infraestructures clau per al medi ambient, infraestructures per gestionar l'aigua potable, les aigües residuals i pluvials, els residus i l'energia. Cal, en definitiva, invertir en noves infraestructures modernes i respectuoses amb el medi ambient.

També caldria dissenyar les ciutats i les zones urbanes de manera que afavoreixin el desenvolupament sostenible, augmentant les zones verdes i l'arbrat urbà per afavorir la biodiversitat urbana, disminuint els paviments durs i impermeables per tal de fer possible la infiltració de l'aigua i disminuir l'escorrentia superficial, dissenyant els carrers i els espais públics per a les persones i no per als vehicles a motor, i incentivant la mobilitat sostenible.

I, finalment, s'han d'adaptar les ordenances i la fiscalitat per afavorir la construcció sostenible i respectuosa amb el medi ambient, les energies renovables, la reducció de residus i la seva correcta gestió, la mobilitat sostenible; de manera que es penalitzin fiscalment les actuacions contràries al medi ambient.

En definitiva, els ajuntaments poden tenir un paper important i una gran implicació en la gestió de la reserva de biosfera, o bé poden passar desapercebuts, tot depèn dels coneixements de les persones que són responsables de la seva gestió, de les polítiques que impulsin, dels recursos de què disposin i del fet que es treballi o no d'una manera transversal i planificada amb visió de futur.